

Зад нееднаквоста на доходот во Северна Македонија: ПРЕГЛЕД

ПРИДОНЕС КОН ИЗДАНИЕТО

Нарине Сахаќјан,

Постојана Претставничка на УНДП во Северна Македонија

Сања Бојаниќ,

Заменичка постојана претставничка на УНДП во Северна Македонија

Сузана Ахмети Јањиќ,

Програмски координатор во УНДП во Северна Македонија

Ана Димовска Котевска,

Специјалист по комуникации во УНДП во Северна Македонија

АВТОР

Марјан Петрески

Универзитет „Американ колеџ“ Скопје

Finance Think – Институт за економски истражувања и политики, Скопје

marjan.petreski@uacs.edu.mk

РЕЦЕНЗИЈА

Бен Слеј,

Виш економист, Регионална канцеларија на УНДП

Ben.slay@undp.org

Содржина

Вовед	5
Што знаеме за нееднаквост на доход?	7
Лица од највисокиот 1% со најголема заработка во Северна Македонија	13
Дали нееднаквостите кај можностите се позагрижувачки?	17
Емпириска анализа	25
Заклучоци и препораки за политики	28
Користена литература	30

Листа на табели

<u>ТАБЕЛА 1</u> – ПИСА резултати	18
<u>ТАБЕЛА 2</u> – Подвработеност кај младите	22
<u>ТАБЕЛА 3</u> – Емпириски резултати	26

Листа на слики

<u>СЛИКА 1</u> – Цини коефициент – европски земји, 2019 (или последно достапно)	8
<u>СЛИКА 2</u> – Цини коефициент за Северна Македонија, 2010-2018	9
<u>СЛИКА 3</u> – Цини коефициент во Северна Македонија, пост-даночен национален доход, 1983-2014	10
<u>СЛИКА 4</u> –Учество на доход во Северна Македонија, 2009-2017	11
<u>СЛИКА 5</u> – Учество на доход (најниски 50%, средни 60% и највисоки 20%) во Северна Македонија 1983-2014	11
<u>СЛИКА 6</u> – Највисок 1% пост-даночен удел на национален доход во Европа, најнови достапни податоци	14
<u>СЛИКА 7</u> – Највисок 1% удел на фискален доход во Европа, најнови достапни податоци	14
<u>СЛИКА 8</u> – Праг на доход и просек за различни групи на доход	15
<u>СЛИКА 9</u> – Просечен доход на највисокиот 0,1% и останатите	16
<u>СЛИКА 10</u> –процент на деца (3-5) што оделе во градинка, по квинтил	18
<u>СЛИКА 11</u> – Показатели за нееднакви можности во образованието	19
<u>СЛИКА 12</u> – Незадоволени потреби за доктор, по децил	20
<u>СЛИКА 13</u> – Финансиски ограничувања за посета на доктор	20
<u>СЛИКА 14</u> – Нееднаквости на пазарот на трудот: пристап до работа, 15+, 2015	21
<u>СЛИКА 15</u> – Одредени показатели за родова нееднаквост	22
<u>СЛИКА 16</u> – Доход според етничка припадност, 2017	23
<u>СЛИКА 17</u> – Еднаквост пред законот	24

Вовед

Нееднаквостите станаа глобален проблем во последните неколку години бидејќи приближно 20% од глобалниот доход е сконцентриран во рацете на лица од највисокиот 1% со најголема заработувачка (Alvaredo et al. 2018) кај кои стапката на раст е двојна во однос на долната половина. Нееднаквостите кај човековиот развој се уште подлабоки: дете родено во средина со висок човеков развој во 2000 г. има 50-50 шанси да посетува високо образование, додека дете родено во средина со низок човеков развој има шанси од само 3 проценти (Извештај за човекиот развој, 2019). Проблемот со нееднаквоста беше во сржта на протестите „Окупирај“ и доби огромно внимание во медиумите и во круговите што се занимаваат со политики и истражување. Нееднаквоста на доходот, а уште помалку нееднаквостите генерално, ретко се дискутираат во Северна

Македонија, и покрај глобалните дебати на оваа тема. Првите фискални податоци објавени во 2017 г. за земјата покажуваат дека 14% од доходот се сконцентрирани во рацете на лица од највисокиот 1% со најголема заработувачка, што е слично на глобалната состојба со доходовна нееднаквост.

Нееднаквоста ги поткопува општествата. Има сè повеќе докази дека нееднаквостите кај доход и богатство – или нееднаквоста на резултатите – предизвикуваат нестабилност (Kaufman, 2018; Ostry et al. 2014), здравствени и социјални проблеми (Kirsch and Ryff, 2018) и може да ја сконцентрираат политичката и одлучувачката моќ во рацете на малкумина, што доведува до подоптимална употреба на човечките ресурси, несоодветна распределба на ресурси, корупција и непотизам, што на крајот претставува ризик за појава на криза (Stiglitz, 2012). Широко распространетите социјални

и економски нееднаквости ја намалуваат социјалната мобилност низ генерациите (Andrews and Leigh, 2009), ја поткопуваат социјалната кохезија, и ги попречуваат владите во усвојување на про-еколошки стратегии. Генерално, нееднаквостите кај можностите носат големи социјални трошоци. Со оглед на сето ова, нееднаквоста стана централно прашање во Агендата 2030.

Постојат тврдења дека присуството на одредена нееднаквост не мора секогаш да биде штетно, бидејќи тоа може да биде поттик за луѓето да ја подобрат својата продуктивност, согласно вештините и капацитетите на човековиот капитал (Debla-Norris et al. 2015). Имено, се очекува дека инвестициите во образованието ќе доведат до принос и разлики кај заработката од трудот што пак го поттикнува економскиот раст, кој сам по себе обилно генерира нееднаквости. Нееднаквоста може да биде корисна и во однос на поттикнување на иновација и претприемаштво (Lazear and Rosen, 1981), особено во земјите во развој, каде што мал број на поединци го акумулираат минималниот капитал потребен да се започне бизнис и да се стекне добро образование (Ваго, 2000).

Целта на оваа студија за политики е да се претстави состојбата во однос на нееднаквостите во Северна Македонија. Поконкретно, даваме преглед на постоечките податоци за пошироката тема на нееднаквости, така што прво навлегуваме подлабоко во нееднаквоста кај доходот, а потоа правиме компаративна анализа на нееднаквоста кај доходот со нееднаквоста на можностите. Досега не

се пишувало многу за нееднаквостите во Северна Македонија, па затоа оваа студија може да се смета за пионерски обид да се претстави ситуацијата. Меѓутоа, оваа студија не се обидува да даде одговори, особено не во овој момент, кога речиси сите прашања што се разгледуваат понатаму бараат натамошно истражување, со користење на строги економетриски техники и порасчленети (микро-) податоци.

Остатокот од студијата е организиран во шест дела. Во вториот дел се презентирани стилизирани факти за она што го знаеме за нееднаквоста на доход. Третиот дел прави обид да се разбере профилот на лица од највисокиот 1% со најголема заработка. Во четвртиот дел се претставени стилизирани факти за нееднаквостите на можностите и го отвора прашањето дали овие нееднаквости треба да се во фокусот на вниманието. Петиот дел дава емпириска снимка на состојбата за тоа како нееднаквоста на доход е поврзана со нееднаквите можности во Северна Македонија. Последниот дел дава заклучок и дава препораки за политики и активности.

Што знаеме за нееднаквост на доход?

Мерките што вообичаено се користат за да се оцени нееднаквоста на доход го опфаќаат Џини коефициентот како и големината и стапката на различни удели на доход кај населението, т.е. често користениот однос $C80/C20$, каде што се користи уделот на доход кај највисоките и најниските квинтили на дистрибуција на доход. Сега често се користи и највисокиот 1% на учество во доход, иако тоа почесто се темели на податоци од даночната управа. Податоците од истражувања и административните податоци не се важни толку поради изворот (административните податоци секогаш се попрецизни и поопфатни кај сите сегменти на население), колку како единица мерка. Имено, анализата на сиромаштија и нееднаквост – што се користи во стандардна смисла во (економската) литература – секогаш го користи домаќинството како единица

за анализа, а сиромаштијата на доход и нееднаквост се анализираат преку доход во домаќинство по член на домаќинство. Спротивно на ова, административните податоци се базираат на даночните досиеја на секој поединец што заработува и тие имаат моќ прецизно да го откријат уделот на лицата со најголема заработка. Меѓутоа, не е можно да се комбинираат пресметки на ниво на домаќинство со административни податоци, доколку не се пропратени со дополнителни напори да се споредат регистрите на население (каде што постојат).

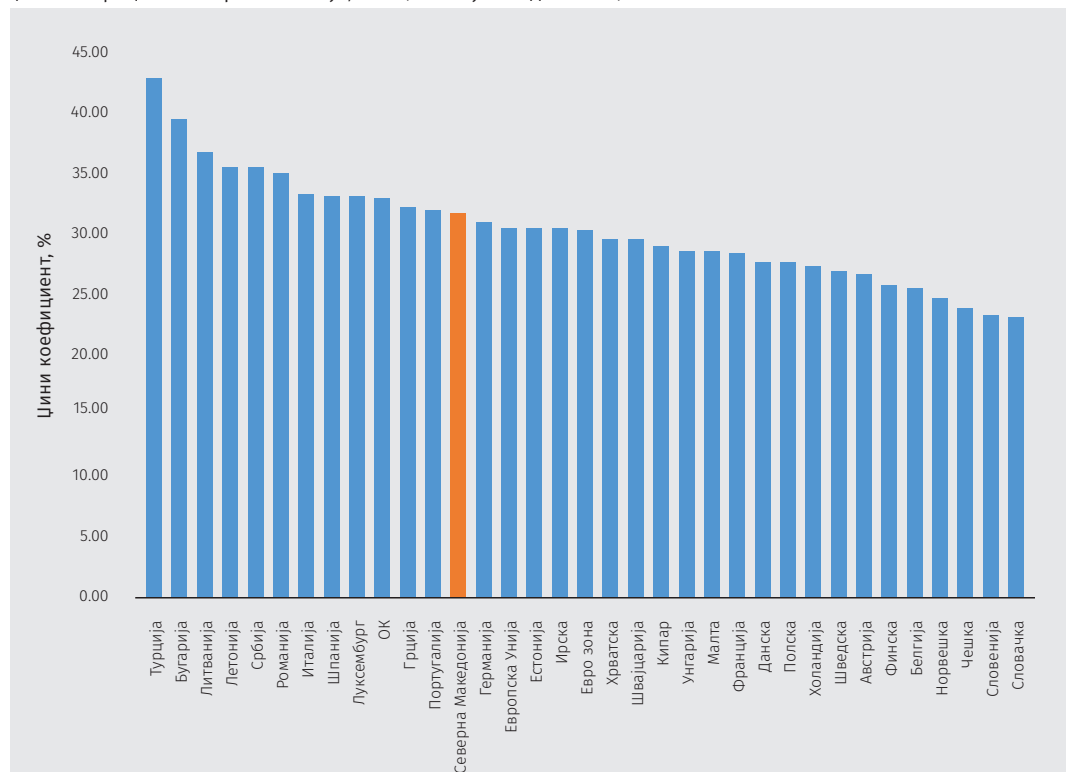
Северна Македонија покажа умерена нееднаквост на доход мерена според Џини коефициентот, со 31,9% во 2018.¹ Оваа мерка се базира на Анкетата на приходи и услови за живеење

---

¹ Џини коефициентот може да се појави во неговата пазарна форма, т.е. пред даноци и социјални трансфери, и во нето форма, т.е. по даноци и социјални трансфери. Во овој текст го користиме Џини во нето форма (Џини за расположив доход), освен доколку не е поинаку наведено.

СЛИКА 1

Џини коефициент – Европски земји, 2018 (или најнови достапни)

Извор: Еуростат

(АПУЖ)² што се спроведува во земјата од 2010 г. **Слика 1** укажува дека македонската нееднаквост на доход е слична со таа во Германија и со просекот во ЕУ, малку подобра од некои ЕУ членки (особено Италија), но полоша од други, како Скандинавија.

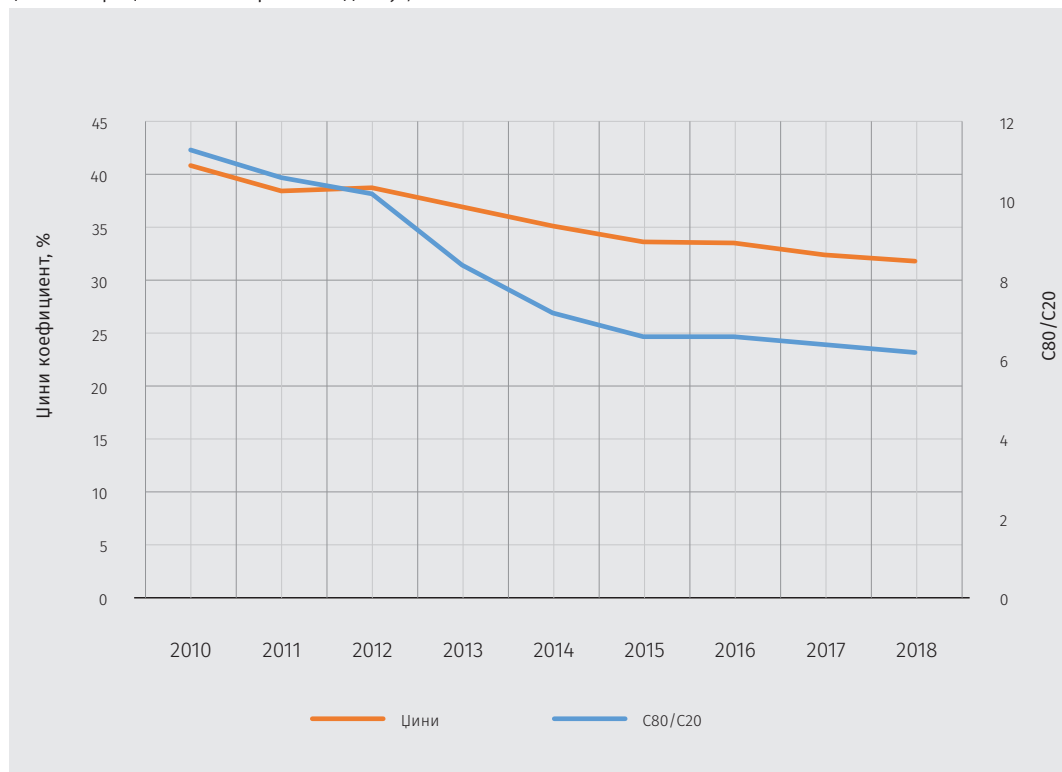
Слика 2 го прикажува Џини коефициентот во Северна Македонија низ времето и го додава односот S_{80}/S_{20} . Бидејќи АДУЖ се објавува само од 2010 г., нашата серија започнува таа година. И двете мерења на нееднаквост кај доход забележуваат опаѓачки тренд по 2010 г.: Џини се намалува од 40,9% на 31,9%, што претставува значително опаѓање во период од осум години, додека S_{80}/S_{20} има уште поголемо намалување од 11,3 на 6,2.

2. Многу специјалисти тврдат дека методологијата ЕУ-АПУЖ, која првично беше подготвена за да им одговара на развиените ЕУ земји каде што сиромаштијата и материјалната лишеност не се сметаат за сериозни проблеми, не одговара за земји со среден доход, како Северна Македонија. Поконкретно, бидејќи ЕУ-АДУЖ не дава голема тежина на доходот/потрошувачката во натура ниту на доходот од самовработување (како што прават ХБС методологиите), таа систематски прикажува помали доходи од овие извори. Бидејќи ваквите доходи генерално се сконцентрирани кон дното на дистрибуцијата на доход, ЕУ-АДУЖ методологијата може да даде пристрасни/неточни проценти за доходовната сиромаштија и нееднаквост.

СЛИКА 2

Џини коефициент во Северна Македонија, 2010-2018

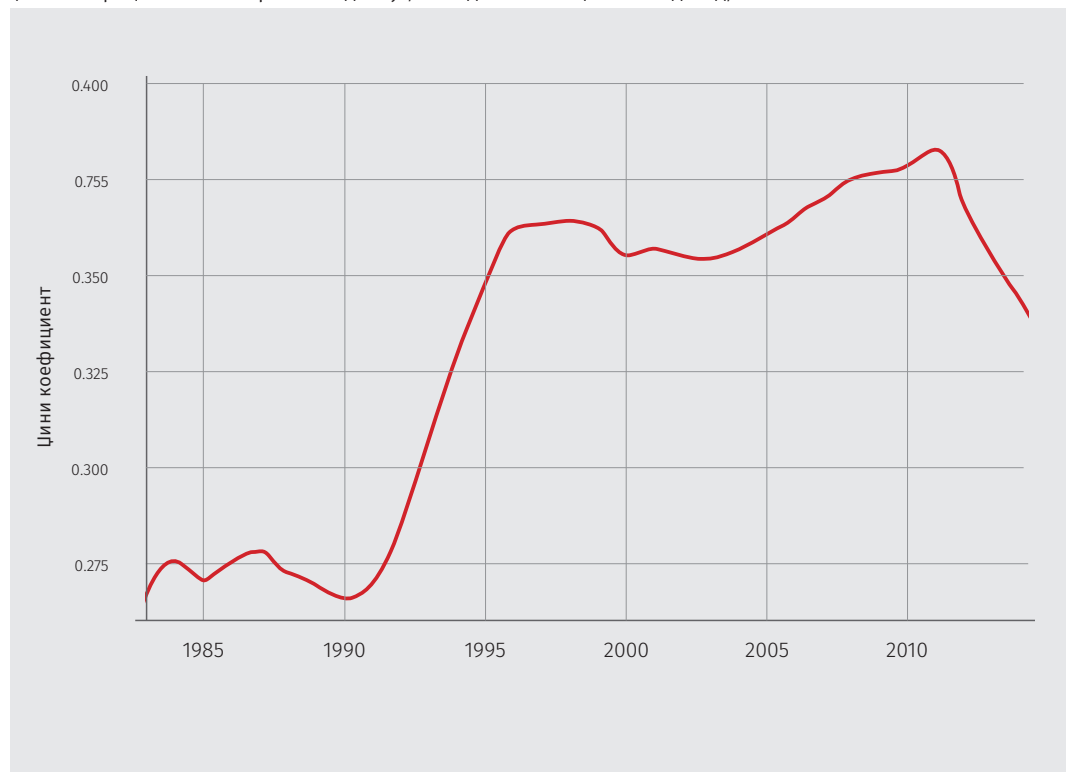
Извор: ДЗС - АДУЖ.

Но, набљудувањето на нееднаквоста кај доходот во Северна Македонија само по 2010 г. може да ја замати севкупната слика за нееднаквост. Затоа се обидуваме да користиме алтернативни извори на информации. На **Слика 3** е прикажан македонскиот Џини коефициент за прилично долг временски период, со користење на Светската база на податоци за нееднаквост (<https://wid.world/country/macedonia/>). Оваа ценета база на податоци сега често се користи во економијата, а десетици студии се објавуваат во најдобрите списанија. Но, оваа база на податоци има и критичари (на пример Jenkins, 2015), и затоа треба да се користи претпазливо. Податоците укажуваат дека Северна Македонија имала Џини коефициент околу 27% кога станала независна во 1991 г. и дека оваа бројка веднаш нагло пораснала во првите години на транзиција. Приватизацијата на државниот капитал, која ги концентрираше тогашните

државни имоти во рацете на неколку социјалистички директори (подоцна познати како „олигарси“), проследена со масовно отпуштање на работници, најверојатно придонела за наглиот пораст на нееднаквост кај доходите, која порасна на околу 36% во 1996 г. По период на умереност, нееднаквоста на доходите повторно почна да се зголемува, со поумерен тренд од 2004 до 2010 г. Потоа забележан е тренд на опаѓање, со што се потврдуваат проценките од АДУЖ од **Слика 2**.

СЛИКА 3

Џини коефициент во Северна Македонија, пост-даночен национален доход, 1983-2014

Извор: Светска база на податоци за нееднаквост.

Џини коефициент во опаѓање укажува на тоа дека положбата на посиромашните сегменти на населението се подобрува во однос на богатите. Ова може да се забележи на **Слика 4**, каде што е прикажан квинтилниот удел на доход и укажува дека уделот на најниските 40% се зголемил за 5,6 процентни поени (п.п.) меѓу 2009 и 2017 г., додека уделот на средните 60% се зголемил за 7 п.п. на сметка на намалување на уделот на највисокиот квинтил.

Поволната слика што се добива од последната деценија не била секогаш случај. Ако се погледне подолг период на учество во доходот може да се забележат карактеристични образци (**Слика 5**). Положбата на најсиромашните 50% се влошила во првите транзициски години поради масовните отпуштања и затворања на компании, и не се подобрила до 2011 г. Ова се рефлектира и кај учеството на доход на највисокиот квинтил.

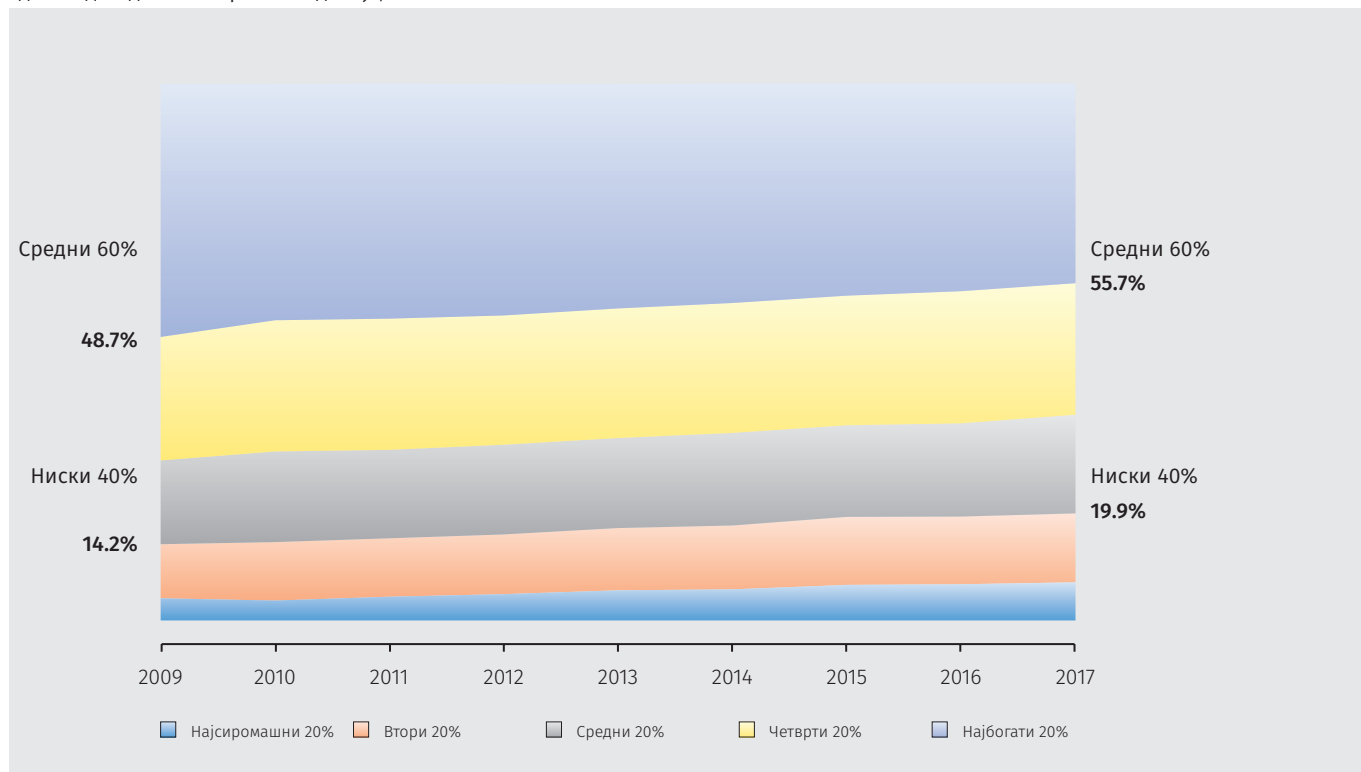
Средната класа – овде дефинирана како средни 60% - стагнира уште од 1983 г., со одредено влошување кон крајот на 90-те и континуирано влошување по 2001 до 2010 г., кога почнува да расте (тренд прикажан и на **Слика 4**).

Овие графикони затоа се прилично индикативни и даваат ран увид во детерминаторите на нееднаквоста на доход во Северна Македонија. Како прво, нивото на нееднаквост многу се влоши со процесот на приватизација во 90-те. Второ, лошите социјални политики, како и непостојењето на политика за минимална плата, доведоа до тоа левата страна (т.е. посиромашните сегменти) на дистрибуцијата на доход да не може да го следи трендот на раст на доход во побогатите сегменти, што придонесе за зголемена нееднаквост во текот на 2000-те.

Во 2010-те се случува потенцијално големи 'интервенции' на левата

СЛИКА 4

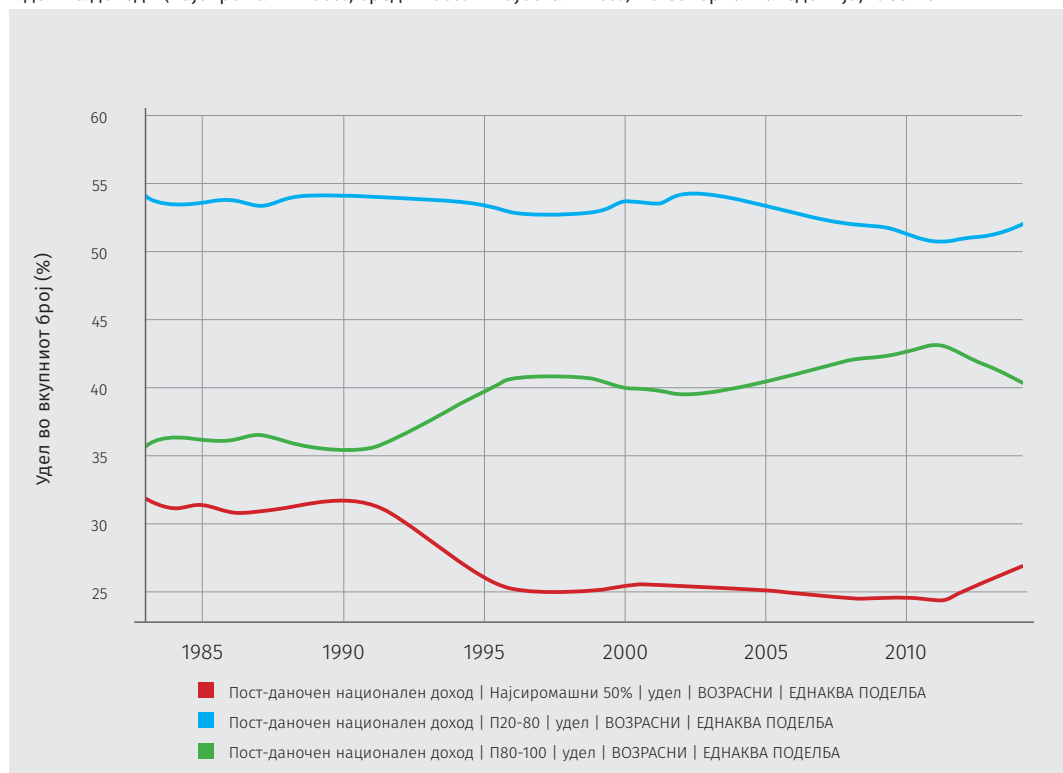
Удел на доходи во Северна Македонија, 2009-2017

Извор: ДЗС-АДСЖ и Светски показатели на развој.

СЛИКА 5

Удел на доходи (најсиромашни 50%, средни 60% и најбогати 20%) во Северна Македонија, 1983-2014

Извор: Светска база на податоци за нееднаквост.

страна на дистрибуцијата на доход, со што се смени во обратна насока трендот на растечка нееднаквост. Овие интервенции вклучуваа ад-хок зголемување на пензиите, зголемување на социјалната помош, воведување и потоа зголемување на минимална плата, а сето ова доведе до значително релативно подобрување на посиромашните сегменти. Улогата на зголемената минимална плата во намалување на нееднаквостите е потврдена и во литературата (Jaumotte and Osorio-Vuitron, 2015). Генерално, во периодот по 2010 г. забележлив е пофлексибилен пазар на трудот, иако импликациите во врска со нееднаквоста се двосмислени. Воведени се и други политики кои иако имаа различни цели, содржеа значителни социјални компоненти, пред се политиката на земјоделски субвенции. Но, ваквите мерки не треба секогаш да се сметаат за поефективни во борбата со нееднаквост на доходот, особено без да се земе предвид нивниот ефект врз јавните финансии. Во 2010-те дојде и до поинтензивно намалување на невработеноста и пораст на платите во земјата, што веројатно се клучните причини за подобрување кај средната класа.

Кои фактори придонесоа да не се постигнат уште подобри резултати за

сиромашните и за средната класа во последната деценија? Во пониските сегменти, подобрувањето е значително ограничено поради постоењето на неформалниот сектор, кој се проценува дека е меѓу 25% и 40% од големината на формалната економија. Според последните проценки на Анкетата за работна сила (АРС), 18,1% од сите вработени лица се неформално вработени. Одредени недостатоци на политиките, како недоволно добро насочениот систем на социјална помош без проверка на средства (вклучувајќи ја политиката на трето дете: види Finance Think, 2016), го намалија порастот на доход за посиромашните сегменти.

За сегментите меѓу најсиромашните и средната класа, како и самата средна класа, концентрацијата на работници во слабо платени сектори останува пречка за остварување на поголем раст на доходот (Светска банка, 2018). Поконкретно, голем процент од работната сила е заглавена во нископродуктивни сектори, како земјоделство и текстил. Друга причина може да се бара и во ниската стапка на членство во синдикати за работниците. Според последните проценки на ИЛО, стапката на густина на членство во синдикат од 28% во Северна Македонија е одраз на ниската преговарачка моќ на работниците, што потенцијално ја влошува нееднаквоста на плати (види, на пр. Frederiksen and Poulsen 2010; Jaumotte and Osorio-Vuitron, 2015). Сепак, Petreski et al. (2019) даваат докази против постоењето на голема нееднаквост на платите во земјата.

Во целиот период по независноста, Северна Македонија спроведува различни видови на даночни системи на доход, чии прогресивни мерки (што постоеја до 2007 г.) беа присутни со различен интензитет. Но, овие трендови не се основа да се воспостави јасна врска меѓу нееднаквоста на доход и даночниот систем на доход.

Лица од највисокиот 1% со најголема заработка во Северна Македонија

И покрај поволните случувања кај дистрибуцијата на доход и очигледните придобивки за сиромашните и средните сегменти на населението, се уште може да се спори дека 31,9% од Цини го олабавува потенцијалниот одговор на политиките кон побогатите сегменти. Затоа особено важно е она што се случува на самиот врв на дистрибуцијата на доход. Поради непостоење на информации од националната статистика за највисокиот 1% со најголема заработка, се потпираме на алтернативни извори, т.е. Светската база на податоци за нееднаквост и на фискални податоци. На **Слика 6** е претставен уделот на највисокиот 1% на европскиот континент и прикажува ниска до умерена концентрација кај највисоките доходи во Северна Македонија, односно дека највисокиот 1% заработува само 5,3%. Според ова мерење, Северна Македонија е многу поволно рангирана меѓу сите европски земји, дури и од скандинавските земји. Но, сликата се разликува ако се земе предвид фискалниот доход. Фискалниот доход се разликува од националниот доход затоа што ги зема предвид сите ставки на доход пријавени во даночната

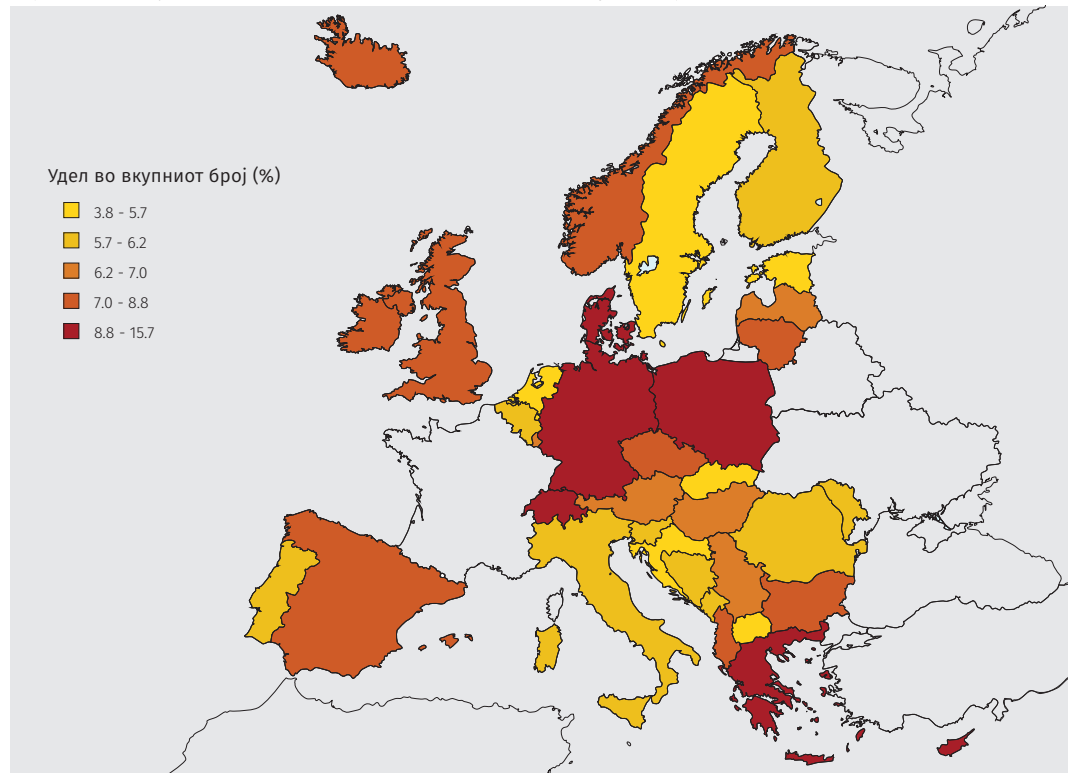
пријава пред одбитоците, но не ги зема предвид социјалните трансфери (кои и така не се релевантни за лицата со најголема заработка). Од друга страна, националниот доход го зема предвид целиот расположив доход плус социјалните трошоци. Исто така, се смета дека податоците што го доловуваат националниот доход на највисокиот 1% во европските земји во развој се со послаб квалитет, на пример Светската база на податоци за нееднаквост не го содржи уделот на фискален доход на највисокиот 1% за Северна Македонија (**Слика 7**).

Финансиските податоци што неодамна ги објави Министерството за финансии (МФ, 2017) даваат простор за споредби.³ Но, при таквите споредби треба да се биде доста претпазлив, затоа што дури и Светската база на податоци за нееднаквост укажува на следното: „Концептот на фискален доход се разликува кај националната даночна регулатива, па за да се прават меѓународни споредби се претпочита да се користи концептот национален доход“. Според податоците на МФ, 14% од фискалниот нето доход во 2016 г. го

³ Види: <https://finance.gov.mk/mk/neednakvost>

СЛИКА 6

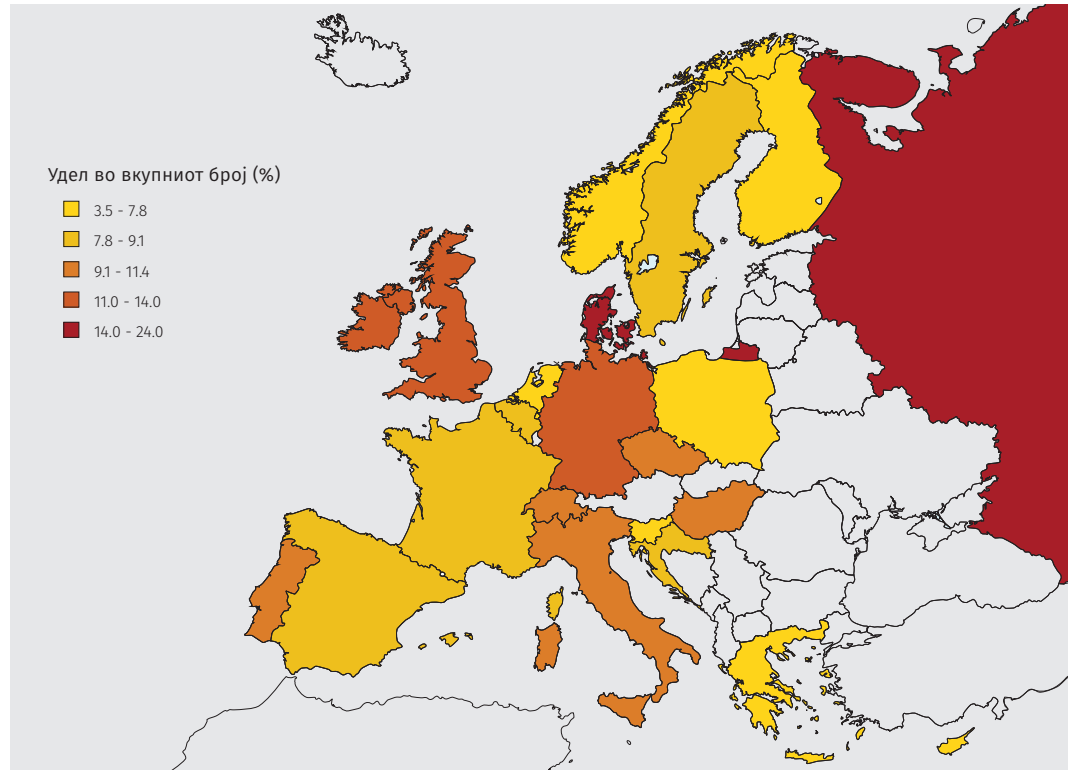
Највисок 1% од удел на пост-даночен национален доход во Европа, најнови достапни податоци

Извор: Светска база на податоци за нееднаквост.

СЛИКА 7

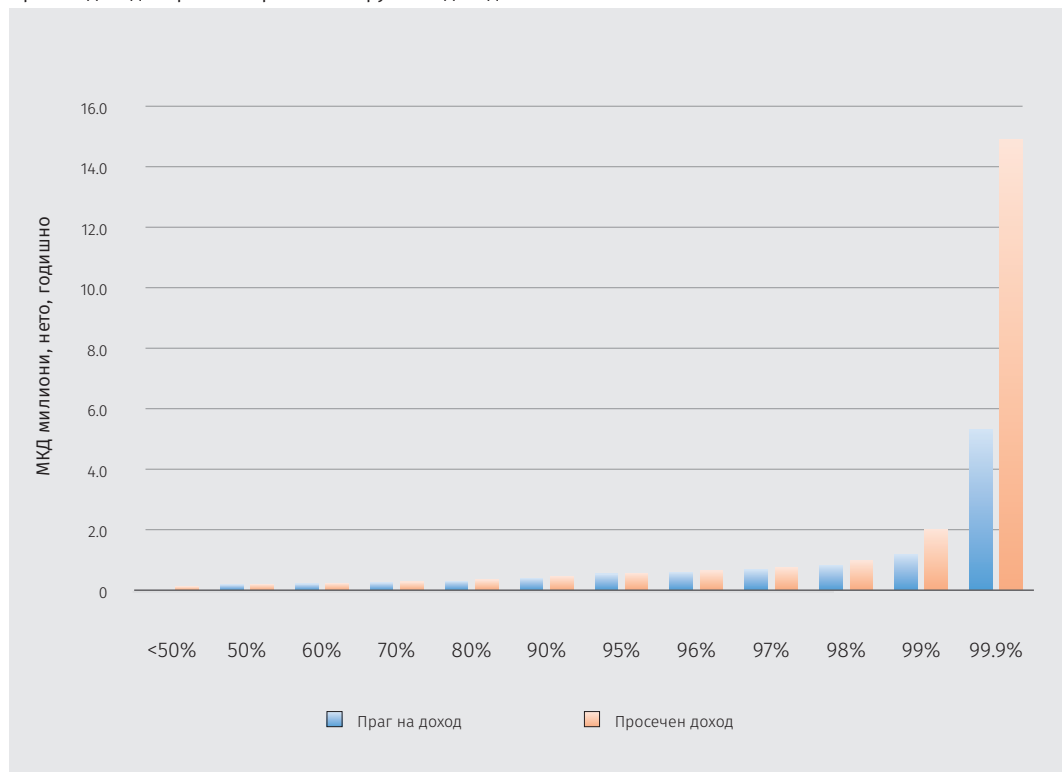
Највисок 1% од уделот на фискален доход во Европа, најнови достапни податоци

Извор: Светска база на податоци за нееднаквост.

СЛИКА 8

Праг на доход и просек за различни групи на доход

Извор: податоци на Министерството за финансии.

заработиле највисокиот 1%, што ако се спореди со Слика 7, ја става Северна Македонија при врвот на европски земји, споредено со Обединетото Кралство и Русија. Уделот на доход кај највисокиот 1% малку пораснал од 13,7% во 2014 г. Според некои проценки, овој удел се зголемил од ниво што било само 6% на средината на 2000-те.⁴

Само 9,1% од платната маса припаѓаат на највисокиот 1%, што укажува на тоа дека нееднаквоста на доход во земјата не зависи значително од платите. Ова го потврдува и Petreski et al. (2019) врз основа на податоци од APC (анкета за работна сила). Од друга страна, 40,5%, 89,6% и 94,2% од кирии, дивиденди и камати одат кај највисокиот 1%. Дихотомијата меѓу трудот и капиталот

кај заработката на највисокиот 1% е јасен знак на извор на нееднаквост на доходот во Северна Македонија.

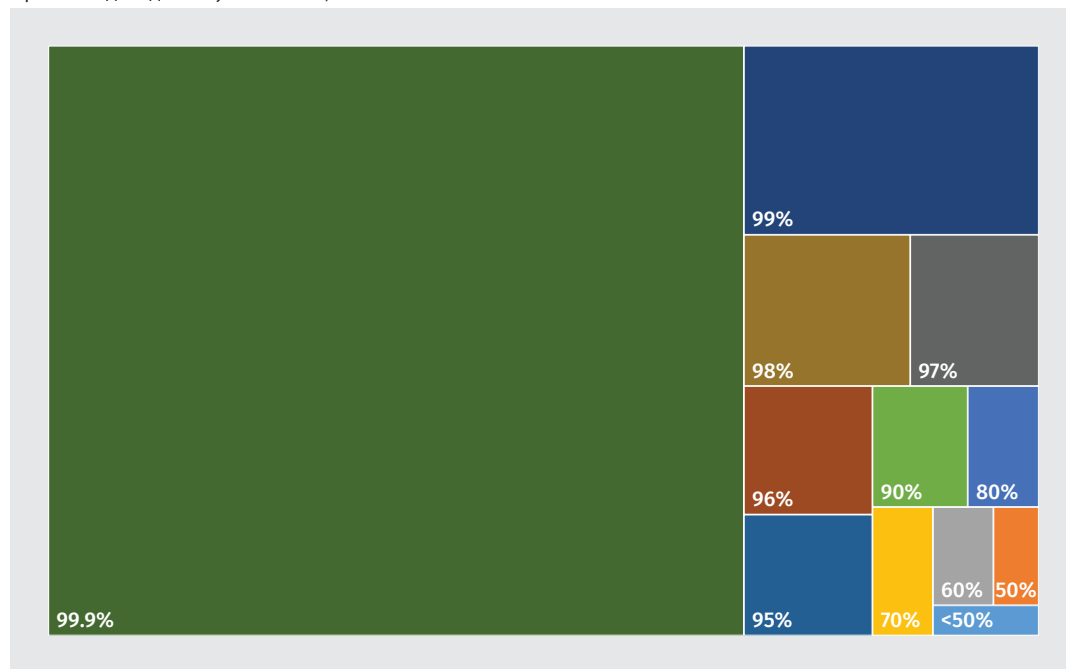
Под претпоставка дека уделот на доход кај највисокиот 1% расте, имаме основа да навлеземе подлабоко во ова прашање. Слика 8 разјаснува што потенцијално се случува кај највисокиот 1%. Поконкретно, највисокиот 1% се расчленува на највисокиот 0,1% и останатите 0,9% од тој перцентил. Кога вторите ќе се споредат со останатите групи на доход, тогаш не се гледа посебна разлика. Меѓутоа, со одвојување на највисокиот 0,1% – каде што спаѓаат околу 900 лица – се открива впечатлива слика: прагот на нивниот доход е петпати поголем од оние што се непосредно до нив, и 14 пати поголем од 90. перцентил. Разликите кај просекот се уште повпечатливи: просечниот доход кај највисокиот 0,1% е седум пати поголем од оној на преостанатите 0,9% од највисокиот 1%, и неверојатни 34 пати од 90. перцентил.

Слика 9 на уште повпечатлив начин ги претставуваа тие разлики. Просечниот доход на највисокиот

⁴ Ваквите проценки се базираат на друга база на податоци за нееднаквост: Стандардизирана светска база на податоци за нееднаквост на доход, што ја развила Фредерик Солт, верзија 4. (Види повеќе на: <https://fsolt.org/swiid/>.) Но, уделот на највисокиот 1% за Северна Македонија не е достапен во најновата верзија (8) на базата, што може да укажува на некавалитетни податоци, па затоа не изведуваме заклучоци врз основа на овие податоци,

СЛИКА 9

Просечен доход на највисокиот 0,1% и на останатите

Извор: податоци од Министерството за финансии.

0,1% опфаќа речиси две третини од графиконот, додека доходот на преостанатите 0,9% од највисокиот 1% не се разликува значајно од другите три непосредни соседи. Затоа, ако се исклучи највисокиот 0,1%, остатокот од сликата открива дека населението е релативно сиромашно, наместо премногу нееднакво во Северна Македонија.

И натаму е релевантно да се бараат причините за концентрацијата на доход меѓу највисокиот 0,1%. Под претпоставка дека уделот на доход на највисокиот 0,1% расте, особено по 2006 г., една можна причина е регресивитетот кај социјалните придонеси. Имено, во 2007 г. е воведен лимит на плаќањето на социјални придонеси на четири просечни плати, што потоа се зголеми на шест (2012), 12 (2015) и 16 (2017) просечни плати. Врз основа на идејата дека солидарноста си има ограничувања, ова даде поттик за пораст на нееднаквостите на самиот врв на дистрибуцијата на доход.⁵ Периодот на пораст на удел на

доход за највисокиот 0,1% се совпаѓа со експанзијата на странски фабрики во земјата, каде што се знае дека највисоките позиции се многу високо платени.

Конечно, не треба да се занемари и улогата на влијанието и лобирањето. Северна Македонија помина низ сериозна политичка криза во периодот 2015-2017 година, кога беше разоткриена голема злоупотреба на моќ за стекнување на економска корист, што беше особено застапено кај јавните набавки. Во најновиот Извештај за човековиот развој (2019) се наведува дека „Привилегираните можат да го фатат системот, да го прилагодат на нивните преференции, што потенцијално би можело да доведе до уште повеќе нееднаквости. Асиметријата на моќ може да доведе и до деградирање на институционалните функции, со што се ослабува ефективност на политиките“ (ИЧР, 2019, стр. 11). Врската меѓу нееднаквоста и политичката моќ е добро документирана во литературата и особено се поврзува со лицата со најголема заработка. (За повеќе види: Gilens, 2012 and Kelly, 2009.)

⁵ Постојат дури и анегдотски докази – ‘јавна тајна’ – дека оваа правна одредба се злоупотребувала за да се извлечат пари од компании, што подлежат на ниска стапка на данок на доход, наместо да се платат како заработен профит, што значи дека би требало да се плати и данок на добивка плус персонален данок на доход.

Дали нееднаквостите кај можностите се позагрижувачки?

Ако нееднаквост кај можностите доаѓа поради разликите во околностите што се надвор од контрола на поединецот, како семејното минато, местото на раѓање, етничката припадност, расата и родот. Таквите нееднаквости, заедно со индивидуалниот труд и талент, обично ги одредуваат – или барем се во корелација со – нееднаквостите кај резултатите (доход и богатство). Dabla-Norris et al. (2015) тврдат дека не е лесно да се одделат трудот и талентот од можноста, особено во меѓугенерациски контекст. На пример, доходот на родителите, одреден според нивниот труд, ја одредува можноста на децата да се стекнат со квалитетно образование. Затоа тешко е да се тврди дека нееднаквостите кај можностите се поважни од нееднаквостите на резултатите, иако првото е детерминанта за второто, што укажува на тоа дека раните интервенции секако ќе резултираат со поеднакви

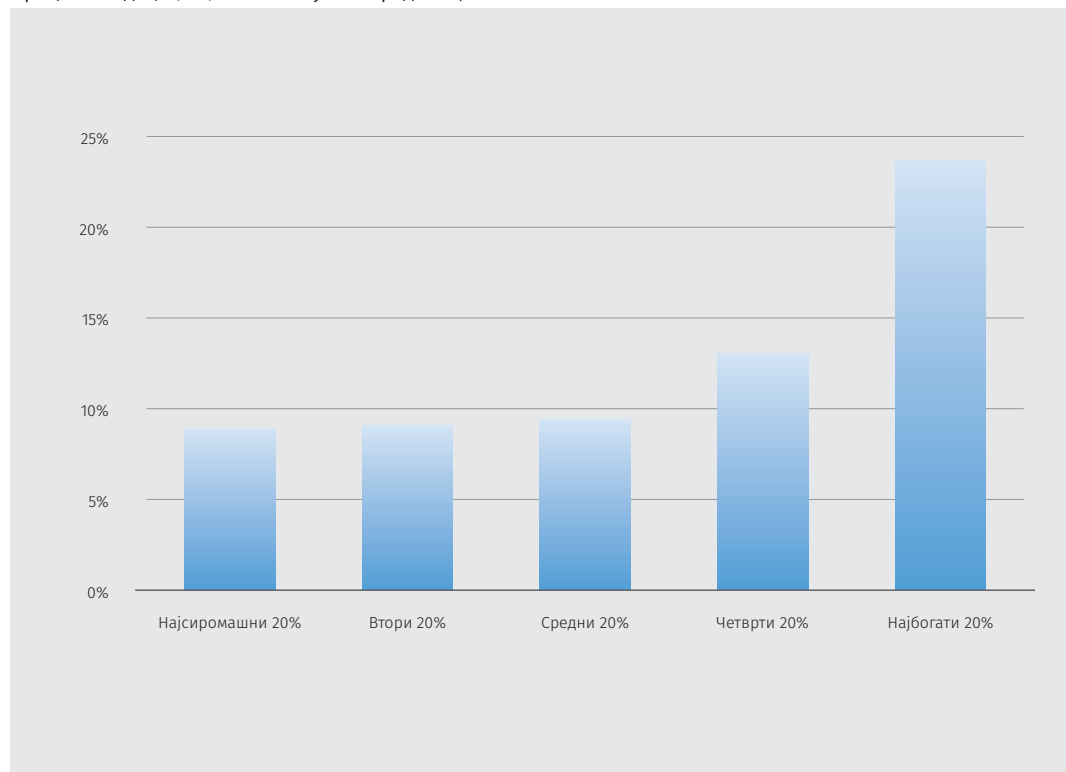
резултати. Тврдењето на Rawls (1971) дека дистрибуцијата на можности и на резултати се подеднакво важни и информативни за разбирање на природата и обемот на нееднаквост во светот и натаму останува сосема валидно.

Во овој дел анализираме пет клучни домени на нееднакви можности: образование, здравство, пазарот на труд, дискриминација и правда. (Напомена, не тврдиме дека оваа анализа е исцрпна).

Нееднаквите можности почнуваат во раното детство. На Слика 10 е прикажано запишувањето во градинка на деца на 3-5 годишна возраст и се гледа голема разлика кај процентот меѓу посиромашните и побогатите квинтили. Запишувањето во градинка во Северна Македонија првенствено може да е мотивирано од фактори што не се поврзани со доходот, како што се пристапот и културолошките склоности. Но, финансиската достапност дури

СЛИКА 10

Процент на деца (3-5) што посетувале градинка, по квинтил

Извор: ДЗС - АДУЖ.

и на државните градинки – каде што родителите плаќаат партиципација – може да претставува пречка за најсиромашните сегменти. Од друга страна, во градинките во поголемите градови и во главниот град има преголем број на запишани деца, што може да е во корелација со доходот, доколку

побогатите родители ја користат својата општествена моќ при запишувањето.

Нееднаквите можности се продлабочуваат или се повторуваат кога децата продолжуваат во основно и во средно образование. На Табела 1 е претставена разликата кај

ТАБЕЛА 1

ПИСА резултати

	Финансиски немоќни домаќинства	Добростоечки домаќинства
Читање	353	386
Математика	365	395
Наука	381	408

Извор: ПИСА 2018.

Забелешка: ситуацијата во домаќинството се проценува според бројот на соби со купатило во домот.

ПИСА резултатите на финансиски немоќните и добротоечките домаќинства во Северна Македонија, со 5% до 10% казна за учениците од посиромашните домаќинства.

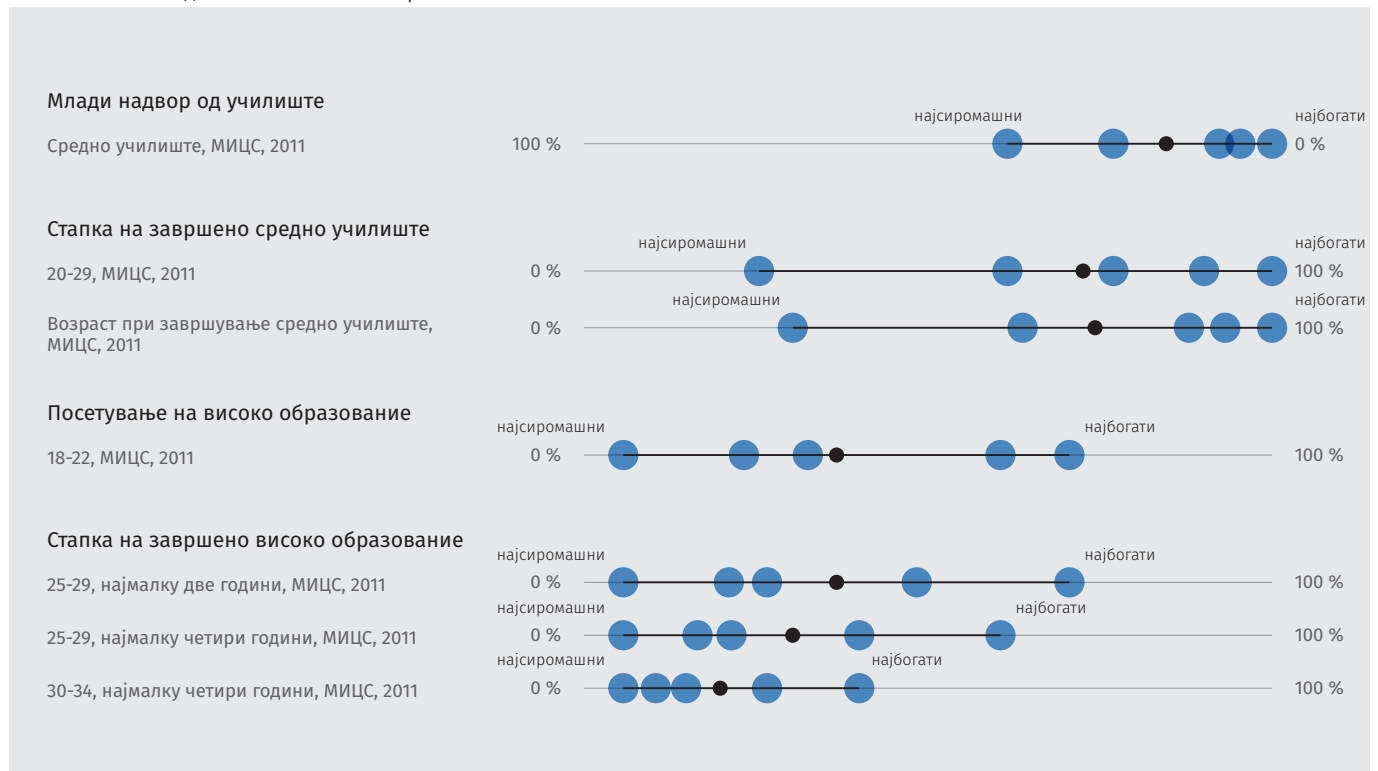
Други показатели поврзани со образованието, исто така, покажуваат значителни разлики кај учениците што живеат во сиромашни и во добротоечки домаќинства. На пример, 37% од младите што живеат во најсиромашните домаќинства го напуштиле училиштето, во споредба со занемарливи 1% од најбогатите домаќинства (Слика 11). Исто така, иако е задолжително, стапката на ученици што завршиле средно образование е катастрофално ниска кај најсиромашните сегменти. Најсиромашните сегменти исто така се во полоша ситуација кога се работи за запишување на универзитет, со стапки на завршување на високо образование ограничени на 0%, во споредба со стапки од 40% до 70% кај најбогатите сегменти.

Во голема мера ваквата нееднаквост кај можностите е поврзана со квалитетите на родителите и и продолжување на раните нееднаквости, отколку што е поврзана со доходот, особено со оглед на фактот дека основното и средното образование, и до голема мера државното високо образование, се бесплатни.

Во врска со нееднаквостите кај пристапот и користењето на здравството во Северна Македонија, Слика 12 покажува дека незадоволената потреба од доктор е највисока за најсиромашниот децил, а потоа опаѓа по немонотонска патека. Генерално, поради постоењето на универзално здравство ваквите разлики не се премногу големи. Сепак, со оглед на тоа што посетата на лекар значи и трошоци за превоз и одредена финансиска партиципација, како и големи и документирано здравствени трошоци од 36,7% (Parnardzieva-Zmejкова and Dimkovski, 2018), овој товар е најраспространет кај најсиромашниот

СЛИКА 11

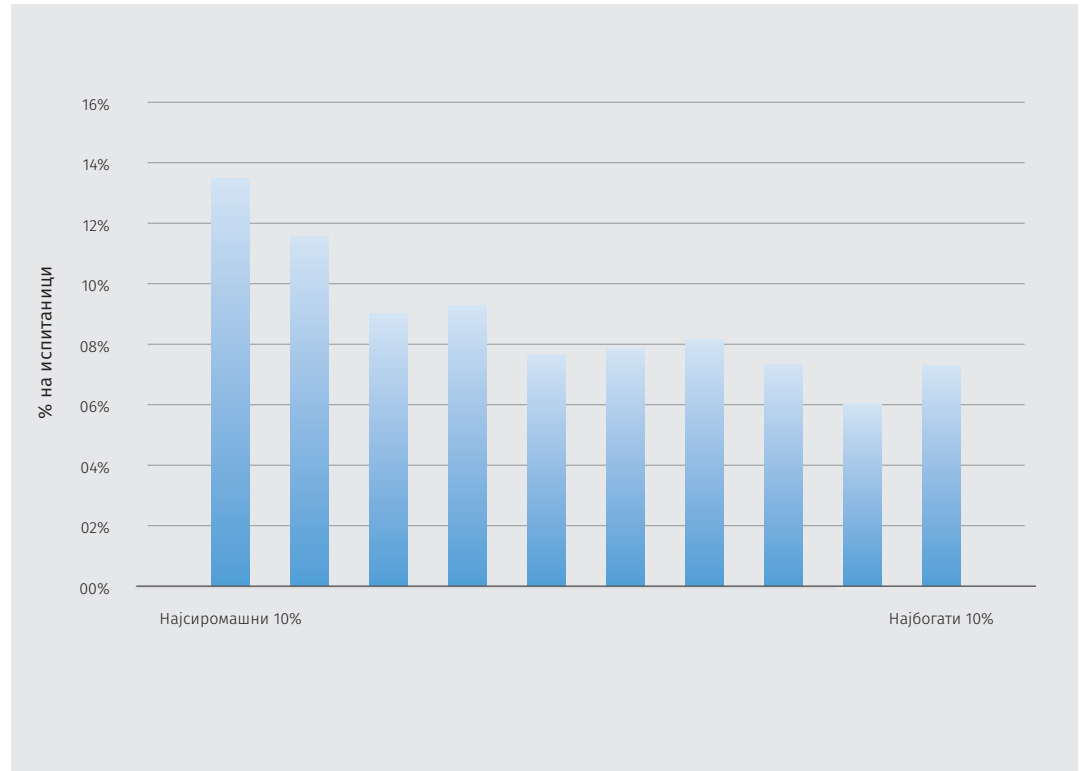
Показатели на нееднакви можности во образованието

Извор: Светска база на податоци за нееднаквост во образованието.

СЛИКА 12

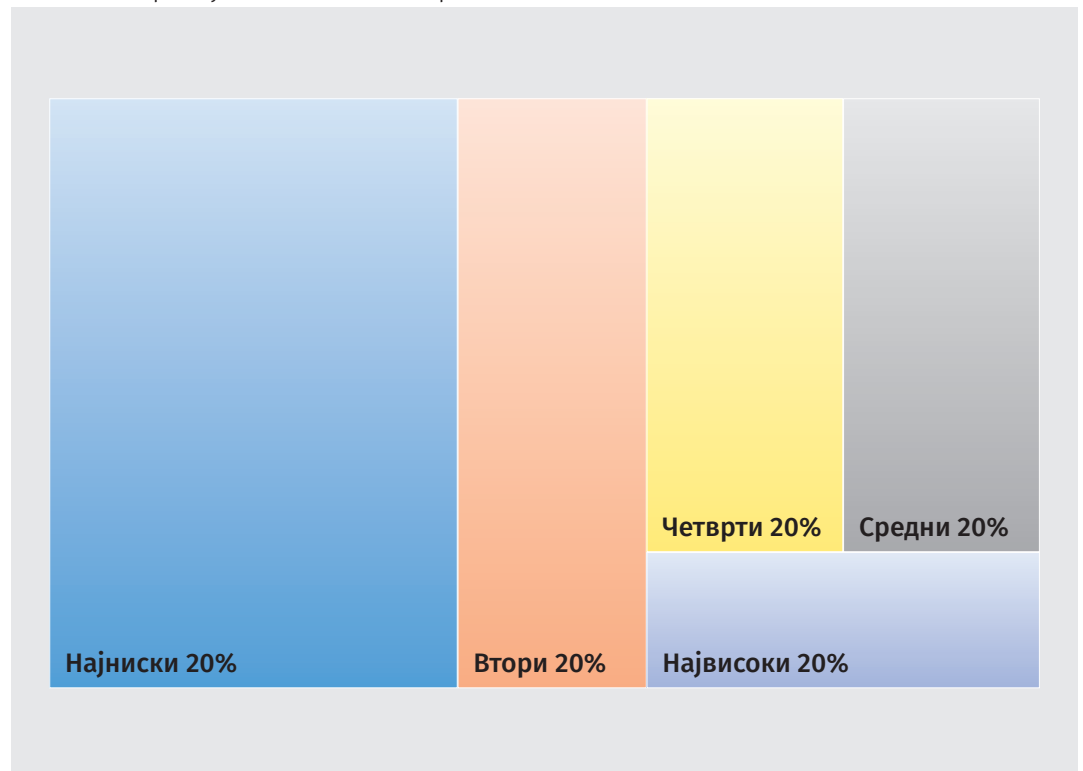
Незадоволена потреба за доктор, по децил

Извор: Анкета за квалитет на живот 2017.

СЛИКА 13

Финансиски ограничувања за посета на лекар

Извор: Анкета за квалитет на живот 2017.

квинтил (Слика 13). Други показатели расчленети според групи на доход, првенствено стапка на вакцинација, смртност кај бебиња, и присуство на квалификуван кадар при породување, недостасуваат во Северна Македонија.

Нееднаквостите кај можностите ги надминуваат образованието и здравството и го опфаќаат и пазарот на труд. На Слика 14 е прикажан статусот на пазарот на труд на населението според групи на доход. Како и што може да се очекува (бидејќи вработувањето генерира доход), вработувањето се зголемува, а невработувањето опаѓа со доход. Но, податоците исто така укажуваат и на помала достапност на работни места за најсиромашните сегменти на населението, иако ова може да биде одраз и на комбинација од лични атрибути, географска локација и моќ.

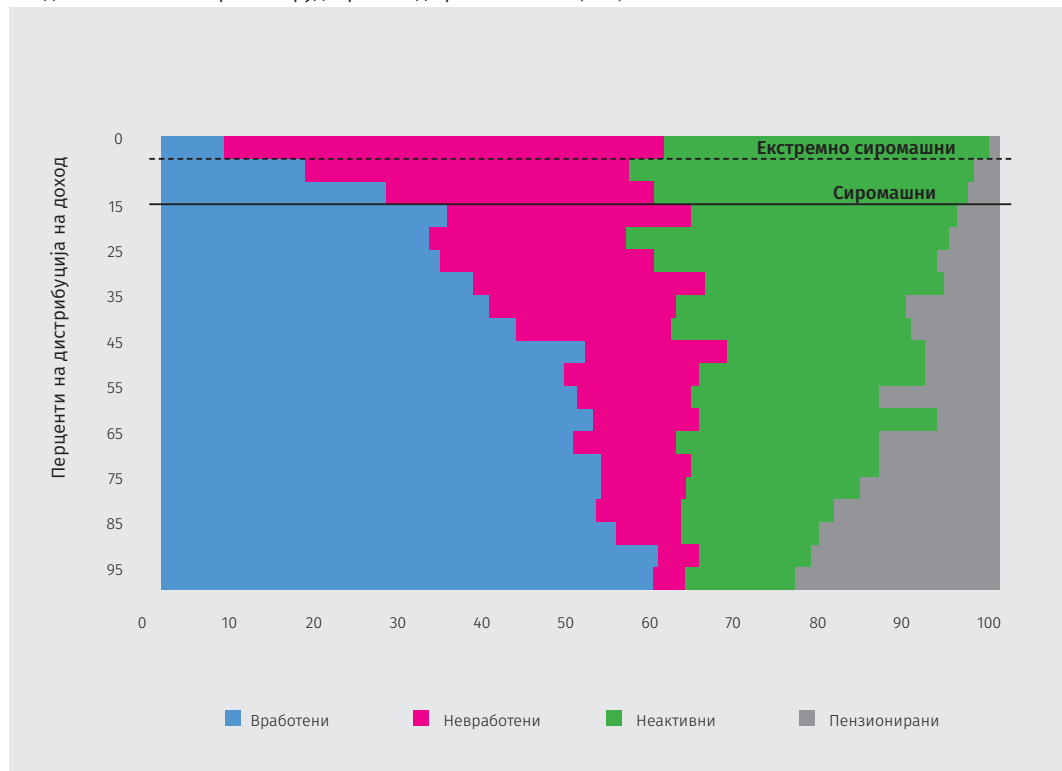
Дури и кога пазарот на труд е достапен, добрите работни места може да не се подеднакво достапни. Поконкретно,

младите се најизложени на предизвици на пазарот на труд во Северна Македонија (види, на пример Petreski, 2018), особено на проблемот на подвработеност (Petreski et al. 2019). Табела 2 претставува четири особини на подвработеност кај младите (15-29), според финансиската состојба во домаќинството. Додека подвработеноста е широко распространета во Северна Македонија, сите показатели покажуваат дека состојбата на младите од добротоечките семејства е значително подобра, како на пример, пет пати е подобра за најважниот показател за подвработеност, т.е. „работи помалку од 35 часа, но сака да работи повеќе.“ Повторно, ваквата нееднаквост може да е поврзана со личните квалитети на родителите, со што децата потенцијално се изложуваат на образовна нееднаквост, што пак ја одредува нееднаквоста на пазарот на труд.

Нееднаквостите се зајакнати и со дискриминаторски практики.

СЛИКА 14

Нееднаквости на пазарот на труд: пристап до работни места; 15+, 2015

Извор: Светска банка (2018).

ТАБЕЛА 2

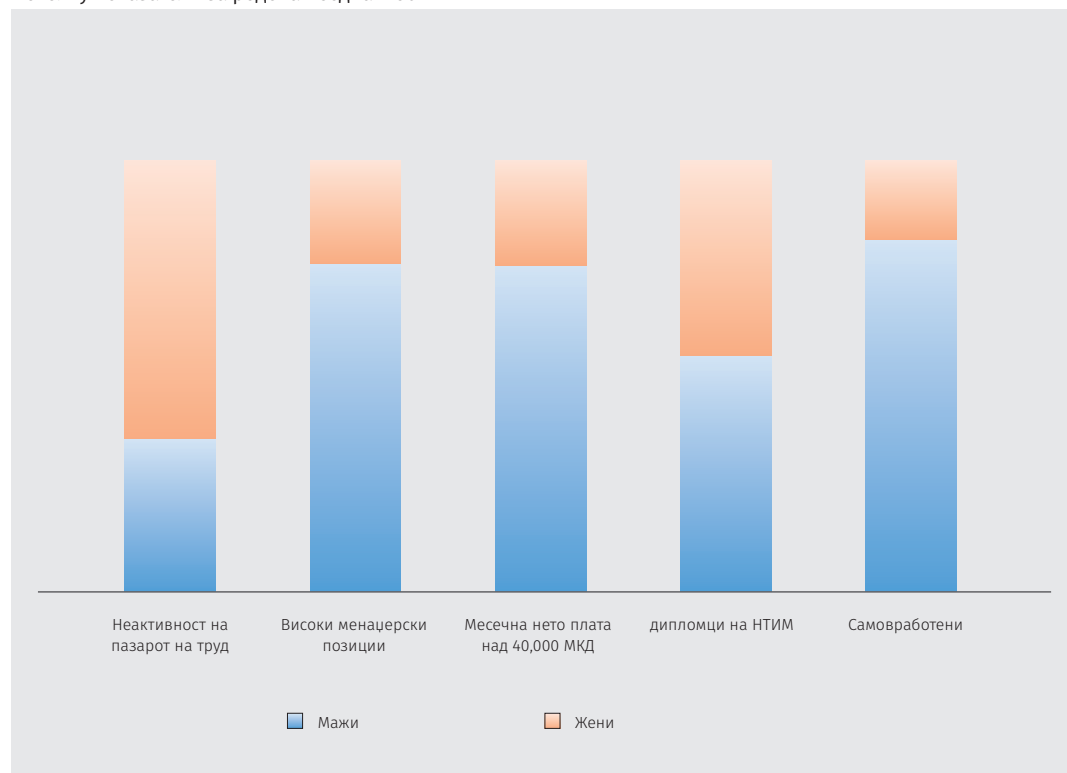
Подвработеност кај младите

МЛАДИ (15-29)	Финансиска ситуација во домаќинствата	
	Многу лоша	Многу добра
Работат помалку од 35 часа, но би сакале да работат повеќе	15.9%	3.5%
Преквалификувани или недоволно квалификувани	32.9%	23.3%
Сметаат дека работното место не е сигурно	18.4%	7.3%
Работат за пониска од резервациска плата	15.2%	10.4%

Извор: анкети за транзиција од училиште на работа (ТУР).

СЛИКА 15

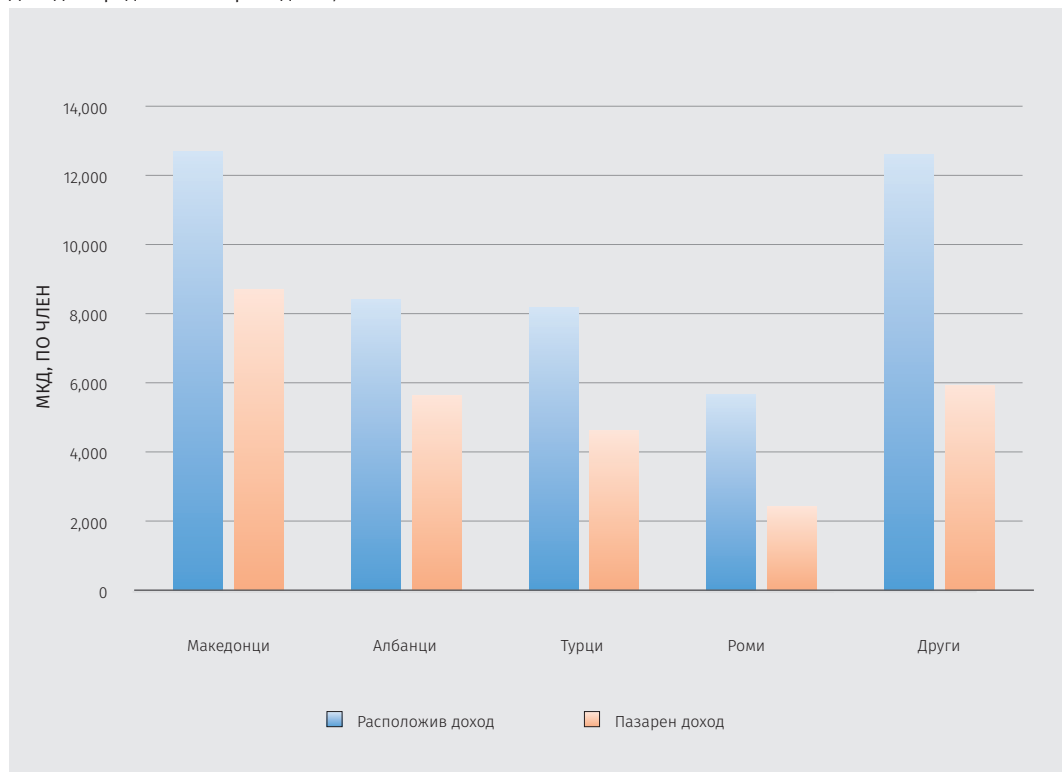
Неколку показатели за родова нееднаквост

Извор: ДЗС - АРС.

СЛИКА 16

Доход според етничка припадност, 2017

Извор: Анкета за квалитет на живот 2017.

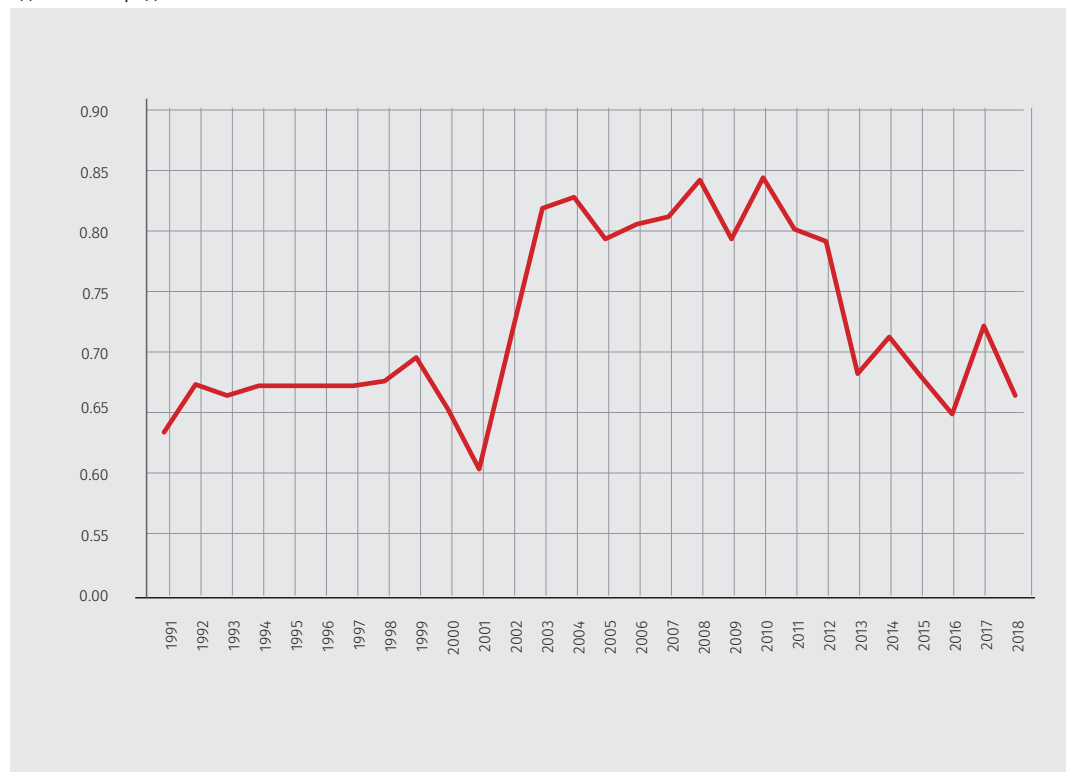
Претставуваме неколку показатели за родови и етнички разлики што може да се резултат на дискриминација. На пример, Petreski et al. (2014) утврдија дека прилагодената и селективно коригирана разлика кај платите меѓу половите во Северна Македонија изнесува 7,5%, што тие го припишуваат исклучиво на дискриминацијата на жените на пазарот на трудот. Жените се соочуваат со повеќе неповолности (Слика 15): тие се двапати повеќе неактивни на пазарот на труд, се наоѓаат на значително помалку менаџерски позиции и позиции што плаќаат повеќе од 40.000 МКД, и секако поретко работат за своја сметка од мажите. Генерално, родовите економски нееднаквости водат до загуба од 16% на БДП годишно (Светска банка, 2018).

Слични неповолности се откриваат и при анализа на етничките разлики. За да се придржуваме до наративот на студијата, претставуваме само еден показател: заработка според етничка припадност (Слика 16). Очигледно е дека нееднаквостите и дискриминацијата се зајакнуваат едни со други повеќе кај некои етнички групи отколку кај други. Во овој поглед, Ромите се најранливи и најподложни на дискриминација. Нивниот расположив доход е помалку од половина од оној на Македонците, а значително помал од оној на етничките Албанци и Турци. Пазарниот доход – што не ги опфаќа социјалните трансфери – уште повеќе ја депримира оваа етничка група. (Повеќе информации за неповолната положба на Ромите може да се најде на АЕСОМ, 2019).

Конечно, моќта, пристапот до правда и институционалниот квалитет значително може да влијаат на нееднаквоста (види дел 3). Поради непостоење на

СЛИКА 17

Еднаквост пред законот

Извор: база на податоци Varieties of Democracy, <https://www.v-dem.net/en/>.

попрецизна гранулација на нивоата на пристап до правда од групи со различен доход, се потпираме на достапните индиректни показатели. На пример, базата на податоци Varieties of Democracy ги оценува одговорите на скала од 0 до 1 (највисока еднаквост) на следното прашање: „До кој степен се законите транспарентни и строго спроведувани, а јавната администрација е непристрасна, и до кој степен граѓаните имаат пристап до правда, право на сопственост, непринуден труд, слобода на движење, право на физички интегритет и религиозна слобода?“ Резултатите за Северна Македонија укажуваат дека еднаквоста пред законот се влошила во последната деценија на 0,7, т.е. на исто ниво како во 1990 г., пред независноста (Слика 17). За споредба, индексот за Германија постојано е 0,99. Постоечките наративи⁶ укажуваат дека

сиромашните и маргинализираните групи граѓани имаат поголеми незадоволени потреби за правна помош и ретко се обидуваат да ги решат своите правни проблеми, особено оние што се резултат на сиромаштија и маргинализација, што е одраз на маѓепсан круг меѓу сиромаштијата и пристапот до правда.

⁶ ЕСЕ Извештај за глобалната цел 16.3, <https://www.esem.org.mk/en/pdf/Publikacii/2019/Key%20findings%2016.3.pdf>

Емпириска анализа

Во овој дел се прави емпириска анализа на врските меѓу нееднаквостите кај можностите и нееднаквостите на резултатите. Погорната дискусија укажува на тоа дека различни, меѓусебно поврзани фактори може да ја одредат нееднаквоста на резултатите, иако овде ние не се осврнуваме на фактори како данок или социјална политика што влијаат на дистрибуција на доходот така што директно влијаат на доходот. Делумно ова ограничување се должи на непостоењето на податоци за временскиот период што го користиме. Користиме годишни податоци за периодот 1995-2017, иако недостасуваат одредени опсервации за некои променливи.

Користиме пет показатели за да ја измериме нееднаквоста на доход. Тоа се Џини коефициентот, средните 60%, с80/с20 односот, како и две варијанти за уделот на лицата од највисокиот 1% со најголема заработувачка: една

од Светската база на податоци за нееднаквост, а другата од Стандардизираната светска база на податоци за нееднаквост на доход. Повторно предупредуваме дека и двата извора имаат свои недостатоци, особено вториот (види фуснота 3).

Нашите независни променливи содржат пет блока што ги доловуваат нееднаквостите кај можностите: образование, здравство, пазар на труд, дискриминација и владеење, како и шестиот детерминатор, глобалните фактори, кои овде се претставени со трговијата и директните странски инвестиции (ДСИ) како % од БДП. Образованието е претставено преку образовниот индекс на УНДП и бројот на години поминати во образование (15+), земено од Светските развојни индикатори (СРИ), кои се замена за односот на платите меѓу квалификуваните и неквалификуваните работници (што значи дека се поврзани

ТАБЕЛА 3

Емпириски резултати

Зависна променлива: Нееднаквост на доход					
ПРОМЕНЛИВИ	Џини	Средна класа	c80/c20	Највисок 1% WID	Највисок 1% SWIID
Образовен индекс	0.795 (0.429)	-0.569 (0.341)	66.19 (27.400)	-1.234** (0.173)	-1.797** (0.516)
Просечен број на години во образование	-0.0131 (0.015)	0.0156 (0.013)	-0.674 (0.583)	-0.0340** (0.008)	-0.0611*** (0.013)
Животен век (години)	-0.00759 (0.061)	0.112* (0.053)	-9.317* (4.503)	-0.0955 (0.071)	0.0735 (0.107)
Ефикасност на пазарот на труд	0.0363* (0.015)	-0.0595*** (0.014)	3.316** (1.171)	0.0222 (0.009)	0.0369 (0.019)
Јаз на учество во работната сила меѓу мажите и жените	0.00365 (0.003)	0.00376 (0.002)	-0.122 (0.174)	-0.00151 (0.002)	-0.00025 (0.004)
Еднаквост пред законот	0.0203 (0.062)	0.128** (0.039)	1.389 (3.142)	-0.194*** (0.017)	0.121 (0.069)
Владеење на правото	-0.0639 (0.032)	0.0107 (0.041)	-0.365 (2.158)	0.000478 (0.016)	-0.032 (0.052)
Глас и отчетност	0.042 (0.054)	-0.0706 (0.043)	0.967 (2.502)	0.0164 (0.065)	0.0329 (0.040)
Контрола на корупција	0.0324 (0.057)	-0.0939 (0.038)	-4.252 (2.993)	0.00982 (0.044)	0.147 (0.073)
Трговија (% од БДП)	0.00373 (0.031)	0.033 (0.020)	-2.383* (1.131)	-0.0247 (0.024)	-0.0135 (0.041)
ДСИ (% од БДП)	0.0851 (0.100)	0.013 (0.061)	0.484 (4.095)	-0.00872 (0.025)	0.118 (0.077)
Тренд	-0.00713 (0.009)	-0.0101 (0.008)	0.715 (0.506)	0.00421 (0.011)	0.00409 (0.013)
Константа	14.65 (14.030)	12.75 (11.390)	-776.3 (700.600)	-1.523 (15.850)	-13.52 (18.470)
Опсервации	18	18	18	15	18
Коефициент на детерминација	0.978	0.981	0.982	0.976	0.994

Извор: пресметки на авторите *, ** и *** и означуваат статистичка важност на ниво од 10, 5 и 1%, соодветно. Стандардните грешки се наведени во заграда. Стандардните грешки се робусни на произволна хетероскедастичност

и со пазарот на труд). Здравството е претставено преку животниот век, исто така земено од СРИ. Пазарот на труд е доловен преку мерењето на Светскиот економски форум за тоа до која мерка регулативите ги регулираат вработувањето и отпуштањето, колективните преговори, и минималните плати. Дискриминацијата е претставена преку јазот на родово учество (СРИ), што исто така одразува одредени страни на пазарот на труд. Владеењето е претставено преку нивото на еднаквост пред законот, земено од базата на податоци Varieties of Democracy, и три показатели на владеење на правото, глас и отчетност, и контрола на корупцијата, земји од Светските индикатори за владеење. Опфатен е и временскиот тренд, кој во стандардна рамка за раст обично се користи да го прикаже технолошкиот развој.

Ја користиме стандардната метода на најмали квадрати (ОЛС) за да ја процениме регресијата, па затоа не одиме подалеку од откривање на корелациите и затоа заклучоците треба да се однесуваат само на врските, а не на каузалноста (тоа не е предмет на оваа студија).

Резултатите се убедливи.

Поголемата разлика на платите меѓу квалификуваните и неквалификуваните работници го намалува уделот на врвот на дистрибуцијата на доход. Затоа, придобивките во образованието најверојатно се собираат на други позиции кај дистрибуцијата на доход, што придонесува за намалување на уделот на доход кај највисокиот 1 процент. Статистички незначителниот ефект што разликата кај платите меѓу квалификуваните и неквалификуваните работници ја има врз нееднаквоста на доходот измерена според Џини може да е одраз на фактот што оваа мерка го потценува растот на нееднаквоста на врвот на дистрибуцијата (Kakwani 1980). Подолгиот животен век ја зголемува средната класа и го намалува односот

c80/c20. Овие наоди укажуваат на тоа дека ако се решаваат нееднаквостите кај пристапот до образование и здравство и нивниот квалитет може да се придонесе за намалување и на нееднаквостите кај доходот. Порекласираните регулативи на пазарот на трудот ја влошуваат нееднаквоста, бидејќи тоа е позитивно поврзано со Џини и C80/C20, а негативно со средната класа. Иако оваа променлива може да не го одразува целосно пристапот до пазарот на труд, а секако не и квалитетот на работните места, сепак укажува на тоа дека полабавите процедури за вработување и отпуштање, слабите колективни преговори и непостоење или ниска минимална плата се во корист на сегментите на десната страна од дистрибуција на доходот. Решавање на неповолностите на пазарот на труд, заедно со поддршка на квалитетни и добро платени работни места, може да придонесе за намалување на нееднаквостите кај доходот.

Конечно, еднаквоста кај пристапот до правда и до јавните услуги може да ја подобри нееднаквоста на доход. Само еден од четирите показатели е значаен, иако ова укажува дека поголемата еднаквост пред законот помага при градење на средната класа и намалување на концентрацијата на доход во врвот на дистрибуцијата. Ова последното може да се разбере во поширока смисла на политичкото влијание што елитите може да го имаат на општеството, што резултира со погрешна распределба на ресурси во полза на побогатите сегменти, а за сметка на посиромашното население. Затоа, намалување на ваквото влијание преку подобрување на еднаквоста пред законот и зголемување на пристапот до јавните услуги може да биде потенцијално корисно за еднаквост на доходот.

Заклучоци и препораки за политики

Целта на оваа студија е да направи преглед на нееднаквостите во Северна Македонија и да даде основа за натамошни анализи на оваа тема. Целта на студијата, исто така, е да го пренасочи доминантното и потенцијално исклучиво внимание на нееднаквоста на доход кон пошироката – и поважната – слика за нееднаквости кај можностите. Ваквата цел се совпаѓа со неодамна заживеаната дебата за нееднаквостите кај човековиот развој, предизвикана од Извештајот за човековиот развој (2019). Нашата анализа укажува дека македонското општество е сиромашно во финансиска смисла, т.е. не постојат значителни проблеми кај нееднаквоста на доход, освен на самиот врв на дистрибуција на доход. Имено, просечниот доход на највисокиот 0,1% е седум пати поголем од преостанатите 0,9% од највисокиот 1%, и неверојатни 34 пати поголем од 90-от процентил.

Анализата на нееднаквостите кај можностите откри позагрижувачка

слика. Граѓаните на Северна Македонија од посиромашните сегменти постојано се соочуваат со неповолности при пристап до образование и до квалитетно образование, здравство, работни места и правда. Ова отвора поголем простор за политички интервенции. Ова е потврдено и со емпириска анализа, која покажува дека нееднаквоста на доходот е во корелација со нееднаквостите во образованието, здравството и пристапот до пазарот на трудот и законот, т.е. кога овие вторите се во пораст, се зголемува и нееднаквоста на доход.

Затоа заклучуваме дека првенствено се потребни интервенции за да се намалат нееднаквостите кај можностите. Овде е опфатена широка лепеза на дизајн на политики, како што се следниве:

- a. Инвестирање во човечки капитал – ‘вештини наместо дипломи’, во текот на целиот живот, со ран почеток:
  - подобрување на пристапот и запишувањето во претшколското образование, особено во

- руралните области
  - фокусирање на резултатите во основното образование
  - настава за вештини, особено за критичко размислување, во основното и средното образование
  - настава за вештини што ги исполнуваат барањата на пазарот, во средното и високото образование
  - поддршка на таленти
  - создавање опкружување за истражување и развој
  - доживотно учење
- б. Инвестирање во човечки капитал – резултати во здравството:
- подобрување на пристапот и квалитетот на здравствените услуги
  - задржување на човечкиот капитал во здравството
  - подобрување на пристапот до социјалните служби, согласно социјалните ризици
- в. Создавање на опкружување за раст на приватниот сектор што плаќа (по)високи плати:
- поддршка на индустриите што создаваат повисока додадена вредност
  - поддршка на индустрии ориентирани кон извоз
  - поттик на иновација и претприемништво (стар-ап и спин-оф компании)
  - инвестирање во дигиталната економија
  - подобрување на продуктивноста на јавната администрација
- г. Создавање на повољно опкружување за ранливите групи:
- поголем пристап до нега за деца и стари лица (за жените да имаат повеќе време да се ангажираат на пазарот на труд)
  - зголемување на свеста за продуктивниот потенцијал на жените
  - зголемување на свеста за намалување на стигматизација врз основа на етничка припадност (на пр. Роми) и на попреченост

- зголемување на свеста и на можностите за користење на (бесплатна) правна помош
- д. Внимателно дизајнирани политики за да им се помогне на ранливите групи, без да се обесхрабрат да бараат и да прифаќаат работа
- оптимална мешавина на даночни и социјални политики (главно, прогресивни даноци на доход, даноци на имот, минимални плати, социјално осигурување)
  - воведување и поддршка на флексибилни работни аранжмани

Интервенциите што директно се однесуваат на нееднаквоста на доход, особено на самиот врв на дистрибуцијата на доход, исто така ќе ја подобрат и социјалната кохезија. Овде спаѓа, претежно, отстранување на регресивните мерки во даночниот и социјалниот систем, вклучувајќи го и лимитот на социјални придонеси за 16 просечни плати, како и прагот за плаќање на социјални придонеси на половина од просечната плата без оглед на висината на вистинската плата (иако оваа одредба изгуби на важност со зголемувањето на минималната плата). Подобрување на покриеноста со социјална помош ќе ги подобри резултатите кај најсиромашните сегменти. Носителите на политики треба да ги преиспитаат и сите недостатоци на социјалната политика (како неодамна коригираната мана кај политиката за трето дете). Исто така, властите треба да се воздржат од политики што пропорционално се корисни за сите групи на доход, како што е поврат на ДДВ како процент од потрошувачка (без оглед на наметнатите лимити), и субвенции за плати за целата лепеза на плати. Конечно, откако овие мерки ќе се спроведат, треба да се воведат внимателно дизајнирани прогресивни мерки за доход и богатство – претежно во вид на даноци на доход, имот и луксузни стоки – со многу претпазлива шема на прагови, маргинални стапки и поделба капитал-труд.

Користена литература

- AECOM (2019) Тематска евалуација на ЕУ поддршката за ромските заедници и социјално мапирање на Ромите: Извештај за социјалното мапирање. Скопје.
- Alvaredo, F., L. Chancel, T. Piketty, E. Saez, & G. Zucman (2018) World Inequality Report 2018. Cambridge, Massachusetts: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Andrews, D. & A. Leigh (2009) More inequality, less social mobility, *Applied Economics Letters*, 16(15), pp. 1489–1492.
- Barro, R. J. (2000) Inequality and Growth in a Panel of Countries. *Journal of Economic Growth*, 5(1), pp. 5–32.
- Dabla-Norris, E., K. Kochhar, N. Suphaphiphat, F. Ricka, and E. Tsounta. (2015) Causes and Consequences of Income Inequality: a Global Perspective.” IMF Staff Discussion Notes 15/13.
- Finance Think (2016) How is public money spent? Cost-benefit analysis of selected public policies in Macedonia. Скопје: Finance Think.
- Frederiksen, A., and O. Poulsen (2010) Increasing Income Inequality: Productivity, Bargaining and Skill-Upgrading. IZA Discussion Papers 4791, Institute for the Study of Labor, Bonn, Germany.
- Gilens, M. (2012) Affluence and influence: Economic inequality and political power in America. New York: Princeton University Press.
- Human Development Report (2019) Beyond income, beyond averages, beyond today: Inequalities in human development in the 21st century. New York: UNDP.

- Jaumotte, F. and C. O. Buitron (2015) Power from the People. *Finance & Development*, 52(1), pp. 29–31.
- Jenkins, S.P. (2015) World income inequality databases: an assessment of WIID and SWIID. *The Journal of Economic Inequality*, 13(4), pp. 629–671.
- Kakwani, N.C. (1980) *Income Inequality and Poverty: Methods of Estimation and Policy Application*. New York: Oxford University Press.
- Kaufman, B.E. (2018) How Capitalism Endogenously Creates Rising Income Inequality and Economic Crisis: The Macro Political Economy Model of Early Industrial Relations. *Industrial Relations*, 57(1), pp. 131–173.
- Kelly, N.J. (2009) *The Politics of Income Inequality in the United States*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kirsch, J. A., & Ryff, C. D. (2018). The Great Recession, inequality, and health: An integrative approach. In C. D. Ryff & R. F. Krueger (Eds.), *The Oxford handbook of integrative health science*. New York, NY: Oxford University Press, pp. 499–512.
- Lazear, E., and S. Rosen (1981) Rank-Order Tournaments as Optimum Labor Contracts. *Journal of Political Economy*, 89(5), pp. 841–864.
- Ostry, J. D., A. Berg, and C. Tsangarides (2014) *Redistribution, Inequality, and Growth*. IMF Staff Discussion Note 14/02, International Monetary Fund, Washington.
- Parnardzieva-Zmejkova, M. & V. Dimkovski, (2018) Analysis of the public spending on health care of children in the country. *Finance Think Policy Studies 2018-12/21*, Finance Think - Economic Research and Policy Institute.
- Petreski, B. & J. Davalos & I. Vchkov & D. Tumanoska & T. Kochovska, (2019) Analysis of youth underemployment in North Macedonia, Montenegro and Serbia. *Finance Think Policy Studies 2019-03/22*, Finance Think - Economic Research and Policy Institute.
- Petreski, M. (2018) The challenges of the Macedonian labor market: An overview. *Annual Conference of the Macedonian Academy for Sciences and Arts*, Ohrid, Macedonia, 4-5 October 2018.
- Petreski, M., Mojsoska-Blazevski, N. and Ouchi, M. (2019) The minimum wage as a wage equality policy: Evidence from North Macedonia. *Economic Annals*. Forthcoming.
- Petreski, M., Mojsoska-Blazevski, N. and Petreski, B. (2014) Gender wage gap when women are highly inactive: Evidence from repeated imputations with Macedonian data. *Journal of Labor Research*. 35(4), pp. 393–411.
- Rawls, J. (1971) *A Theory of Justice*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Stiglitz, J. (2012) *The Price of Inequality: How Today's Divided Society Endangers Our Future*. New York: W.W. Norton.
- World Bank (2018) *Seizing a Brighter Future for All: World Bank Systematic Country Diagnostic for FYR Macedonia*. Washington DC: The World Bank.

Empowered lives.
Resilient nations.

